

Κώστας Λαπαβίτσας

ΛΕΞΗ ΠΡΟΣ ΛΕΞΗ

Κείμενα για την ελληνική κρίση, 2010-2013

Επιμέλεια - Διόρθωση: Θάνος Μοσχούδης
Δημοσιογραφική επιμέλεια: Αλεξάνδρα Πολιτάκη
Εξώφυλλο: MOTIBO A.E.

© 2014 Εκδόσεις Τόπος & Κώστας Λαπαβίτσας
για την ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο
[Οι εκδόσεις Τόπος είναι εμπορικό σήμα της MOTIBO A.E.]
ISBN: 978-960-499-096-2

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά το Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη.

Εκδόσεις Τόπος
Πλαπούτα 2 και Καλλιδρομίου
11473, Αθήνα
Τηλ.: 210 8222835-856
Fax: 210 8222684

www.toposbooks.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	5
I. ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ	
Υπαρκτός και άμεσος ο κίνδυνος της χρεοκοπίας	17
Η παγίδα της ευρωζώνης	25
Τι επιδιώκει η κ. Μέρκελ;	29
Το χρέος, το ευρώ και οι θέσεις της Αριστεράς	32
II. ΓΙΑ ΝΑ ΑΠΟΦΕΥΧΘΕΙ Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ	
Παύση πληρωμών και έξοδος από την ευρωζώνη	41
Η χώρα μπαίνει σε τροχιά αυτοκτονίας	45
Διεθνής επιτροπή να ελέγξει το ελληνικό χρέος	54
III. ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΝΕ	
Ιδού τα διαπραγματευτικά μας ατού	59
Ευρωπαϊκός μηχανισμός διασφάλισης των τραπεζών και της γερμανικής κυριαρχίας	66
Η Ελλάδα πρέπει να κάνει άρνηση πληρωμών και να εγκαταλείψει το ευρώ. Το πραγματικό θέμα προς συζήτηση είναι πώς	71
Είναι προς το συμφέρον της Ελλάδας να αποχωρήσει από το ευρώ	75
IV. Η ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΩΝ ΜΝΗΜΟΝΙΩΝ	
Η κ. Μέρκελ ξεκαθάρισε τα πράγματα	81
Εικονική πραγματικότητα και πικρή αλήθεια	85
Για να υπάρξει ριζοσπαστική λύση της κρίσης	89
Η Ελλάδα δεν χρειάζεται ένα ακόμη πακέτο “διάσωσης”.	
Χρειάζεται μια διέξοδο	93

V. Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Να αλλάξουν όλα για να μην αλλάξει τίποτε	99
Η υπονόμευση του ελληνικού παραγωγικού ιστού	102
Ανάπτυξη με κοινωνική αλλαγή	105
«Ηρωικές έξοδοι» και «μικρά καλάθια».	
Τι να κάνουμε με το ευρώ	108

VI. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΤΡΟΦΗ

Η επιλογή που δόθηκε στην κυπριακή κυβέρνηση είναι απαράδεκτη και καταστροφική	115
Τα επίχειρα της πολιτικής αβουλίας στην Κύπρο	120
Τα γερμανικά σχέδια λιτότητας θα καταντήσουν την Ευρώπη ζητιάνο	123
Η αναγέννηση της ευρωπαϊκής Αριστεράς	126
Το γαλλικό αδιέξοδο	129

VII. ΤΟ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΟ ΣΗΜΕΡΑ

Μαθήματα Πολιτικής Οικονομίας σε πρώτο πρόσωπο	135
Οι ιεραπόστολοι του «λιτού βίου»	143
Ιστορίες με χρέη	146
Θέλει και μπορεί ο ΣΥΡΙΖΑ να κάνει στάση πληρωμών;	154

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το 2014 η Ελλάδα κλείνει έξι χρόνια ύφεσης και τέσσερα Μνημονίων. Η οικονομική και κοινωνική καταστροφή που έχει επιτελεσθεί είναι χωρίς προηγούμενο στην ιστορία της χώρας σε καιρό ειρήνης. Μέσα σε μια τετραετία η Ελλάδα βρέθηκε να έχει κατά κεφαλήν εισόδημα παραπλήσιο της Κροατίας, έγινε δηλαδή ξανά μια μικρή βαλκανική χώρα, με αποδιαρθρωμένο κράτος πρόνοιας, εξασθενημένο κρατικό μηχανισμό, μηδαμινές προοπτικές ανάπτυξης, μεγάλη ανισότητα και πολιτική αστάθεια. Οι δείκτες ανθρώπινης ανάπτυξης έχουν καταρρεύσει. Κατάφερε, όμως, να παραμείνει στην ΟΝΕ, πέτυχε αυτόν τον υπέρτατο στόχο που έθεσε για την κοινωνία η άρχουσα τάξη της. Έτσι τουλάχιστον φαινόταν μέχρι τις αρχές του 2014.

Τους πρώτους μήνες του 2010 υπήρχε ακόμη ένας αέρας μακαριότητας, μια σχετική ελαφρότητα στη δημόσια συζήτηση που τότε μου φαινόταν απίστευτη, αλλά τώρα την καταλαβαίνω καλύτερα. Τα λαϊκά και εργατικά στρώματα δεν έβλεπαν τι διαγραφόταν στον ορίζοντα, δεν είχαν συνείδηση του Αρμαγεδδώνα που σταδιακά αποκτούσε συντεταγμένες. Πώς θα μπορούσαν άλλωστε, αφού και ο πολιτικός και ο πνευματικός κόσμος της χώρας, είτε σιωπούσαν, είτε απλώς επαναλάμβαναν τις γνωστές κοινοτοπίες περί Ελλάδας, Ελλήνων, Ελληνισμού και ούτω καθεξής – ο βομβαρδισμός ήταν συνεχής. Θυμάστε την ατέλειωτη φιλολογία για τα «σπρεντ», όταν άπαντες είχαν γνώμη για την πορεία τους, χωρίς να καταλαβαίνουν τι ακριβώς έλεγαν;

Τα πράγματα δεν ήταν καθόλου καλύτερα στους κύκλους της Αριστεράς, όπου το σκότος ήταν εξίσου πυκνό. Δεν θα ξεχάσω τον συμπαθή ομιλητή που πήρε τον λόγο σε δημόσια συγκέντρω-

ση για την κρίση για να δηλώσει με πλήρη σοβαρότητα ότι δεν μπορεί να υπάρξει αριστερή θέση για το χρέος, αν πρώτα δεν λυθεί το ζήτημα της φύσης του Σοβιετικού καθεστώτος. Εξαπλώθηκε θυμηδία στο ακροατήριο που είχε όμως κάτι τεχνητό και ψεύτικο. Ενδόμυχα όλοι γνώριζαν ότι, ενώ μπορούσαν να μιλούν επί ώρες για τον σοσιαλισμό, δεν ήταν και πολλά αυτά που είχαν να πουν για το χρέος. Υπήρχε ένταση –σχεδόν αγωνία– στα πρόσωπα, όταν ο λόγος από το βήμα γινόταν επιτέλους καθαρός και σε αντιστοιχία με την πραγματικότητα.

Εκείνη τη δύσκολη περίοδο, όταν ήταν αδύνατο να γίνει σοβαρή συζήτηση στα κυρίαρχα ΜΜΕ, πρωτοστάτησε ιδεολογικά η εξωκοινοβουλευτική Αριστερά δείχνοντας εξαιρετική πνευματική ζωτικότητα. Αυτή ξεκίνησε το Αριστερό Βήμα, ένα χώρο διαλόγου που κατάφερε να παραμερίσει τις κομματικές παρωπίδες και να θέσει τα πραγματικά ζητήματα της κρίσης. Από τα σπλάχνα της βγήκε το *Debtocracy*, το οποίο ήταν το αδιαμφισβήτητο μιντιακό φαινόμενο της ελληνικής κρίσης, ένα ντοκιμαντέρ που παρακολούθησαν εκατομμύρια θεατές σε ολόκληρο τον κόσμο. Από τους ίδιους κύκλους φτιάχτηκε η Πρωτοβουλία Οικονομολόγων και Πανεπιστημιακών, η οποία και μίλησε από τους πρώτους για διαγραφή του χρέους και έξοδο από την ΟΝΕ. Η εξωκοινοβουλευτική Αριστερά επίσης έπαιξε καίριο ρόλο στην προσπάθεια για σχηματισμό Επιτροπής Λογιστικού Ελέγχου (ΕΛΕ), ώστε να αντιμετωπιστεί το χρέος με άμεση συμμετοχή των εργατικών και λαϊκών στρωμάτων και με όρους δημοκρατίας. Δεν υπήρξε απολύτως καμία πρωτοβουλία του ΣΥΡΙΖΑ, ή του ΚΚΕ, που να μπορούσε να επιδείξει έστω και παραπλήσιο δυναμισμό. Δυστυχώς, όλη αυτή η ζωντάνια θάφτηκε τελικά κάτω από οργανωτική ανικανότητα και αρρωστημένο μικρομεγαλισμό.

Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι ο ΣΥΡΙΖΑ, παρά τη μνημειώδη προσκόλλησή του στον ευρωπαϊσμό, ήταν ο πολιτικός χώρος της Αριστεράς που από νωρίς λειτούργησε με εθνική εμβέλεια. Ακόμη περισσότερο, ήταν ο πολιτικός χώρος που επιδίωξε να μιλήσει για την κοινωνία ολόκληρη και με όρους συμμετοχής στο διεθνές γίγνεσθαι. Οι πρώτες τεκμηριωμένες συζητήσεις και αντιπαραθέσεις περί κρίσης, με την επιδίωξη να προσδιοριστούν τα πραγματικά

διλήμματα για τη χώρα, έγιναν στην εφημερίδα *Αυγή*. Δεν υπήρξε ποτέ το αντίστοιχό τους στα μεγάλα αστικά ΜΜΕ, όπου κυριάρχησαν τα ξόρκια, η λεκτική τρομοκρατία και η ανιαρότερη επανάληψη των αναλύσεων της Τρόικας. Όσο για το ΚΚΕ, αυτό επαναλάμβανε τα πιο κοινότοπα τροπάρια, παρακολουθώντας τον εξωκοινοβουλευτικό οργανισμό με καχυποψία και ανησυχία.

Η πρώτη μου αντίδραση το 2010 ήταν ότι έπρεπε να ειπωθεί ευθέως πως η κρίση δεν ήταν απλώς ελληνική, αλλά της ευρωζώνης ολόκληρης. Να εξηγηθεί ότι το πρόβλημα πήγαζε σε μεγάλο βαθμό από τη νομισματική ένωση και ήταν κοινό για την περιφέρεια της ΟΝΕ. Αυτό που είναι σήμερα προφανές, ήταν στις αρχές του 2010 ακατανόητο όχι μόνο για τους πολλούς, αλλά και για τους τεχνοκράτες του Υπουργείου Οικονομικών, ή και της ίδιας της ΕΕ. Ήταν απολύτως απαραίτητο να ειπωθεί ανοιχτά ότι ο οχετός κατά της Ελλάδας στον διεθνή Τύπο ήταν παράλογος και κοντά στον ρατσισμό. Η κυβέρνηση Παπανδρέου δεν ήξερε τι έκανε αποκαλώντας τη χώρα της «διεφθαρμένη». Η κρίση ήταν της ευρωζώνης. Η Ελλάδα ζούσε τη χειρότερή της μορφή, ακριβώς λόγω των ιδιαιτεροτήτων της κοινωνίας και του κράτους της.

Αυτό που δεν ήταν ίσως ξεκάθαρο σε όσους τότε διάβασαν την αρθρογραφία μου, ή παρακολούθησαν τις λιγοστές δημόσιες ομιλίες μου, ήταν ότι πίσω από τις θέσεις που παρουσίαζα βρισκόταν εκτενής θεωρητική και εμπειρική ανάλυση, η οποία είχε γίνει με τους συνεργάτες μου στο Λονδίνο και άρχισε να δημοσιεύεται τον Μάρτιο του 2010. Το ερευνητικό δίκτυο Research on Money and Finance (RMF), βασισμένο στο School of Oriental and African Studies (SOAS) στο Λονδίνο, παρήγαγε τρεις συνολικά μελέτες για την κρίση της ευρωζώνης, οι οποίες συνέβαλαν αποφασιστικά στη συζήτηση περί κρίσης στην ευρωπαϊκή Αριστερά, αλλά και γενικότερα. Το 2012 οι μελέτες κυκλοφόρησαν σε έναν τόμο από τον εκδοτικό οίκο Verso με τίτλο *Crisis in the Eurozone* και έχουν γνωρίσει έναν νέο κύκλο ζωής, ιδίως στην Ισπανία όπου μεταφράστηκαν πρόσφατα και είναι πλέον σημείο αναφοράς στη δημόσια συζήτηση.

Το έργο του RMF φυσικά διαβάστηκε και από πανεπιστημιακούς

και από τεχνοκράτες στην Ελλάδα, αλλά στον δημόσιο χώρο η σιωπή ήταν απόλυτη, την ώρα που το κάθε ασήμαντο και προχειρογραμμένο σημείωμα των τραπεζών γνώριζε μεγάλη δημοσιότητα. Ακόμη κι όταν το 2010 κυκλοφόρησε η πρώτη μελέτη του RMF στα ελληνικά με τον τίτλο *2010. Κρίση Ευρωζώνης: Φτώχεια του Δυνατού, Πτώχευση του Αδύνατου*, από τις εκδόσεις Νόβολι, ή όταν επίσης το 2010 κυκλοφόρησε η δεύτερη μελέτη με τον τίτλο *Η Ευρωζώνη ανάμεσα στη Λιτότητα και την Αθέτηση Πληρωμών* και, τέλος, το 2012 η τρίτη με τον τίτλο *Ρήξη; Διέξοδος από την Κρίση της Ευρωζώνης*, από τις εκδόσεις Λιβάνη, η απήκηση στη δημόσια συζήτηση ήταν περιορισμένη. Η σκληρή αλήθεια είναι ότι στην Ελλάδα μιλάμε πολύ και για όλα, αλλά η συζήτηση με σοβαρούς όρους είναι εξαιρετικά σπάνια.

Ακόμη λιγότερο αντιληπτό, όμως, έγινε το γεγονός ότι πίσω από τις μελέτες του RMF υπήρχε πολυετής έρευνα που αφορούσε την εξέλιξη και μεταμόρφωση του καπιταλισμού της εποχής μας, με επίκεντρο τη χρηματιστικοποίηση. Όπως ανέφεραν επανειλημμένως οι ίδιες οι μελέτες, η κρίση της ευρωζώνης δεν είναι παρά η συνέχεια της παγκόσμιας κρίσης που ξέσπασε το 2007 και η οποία είναι δομική κρίση του χρηματιστικοποιημένου καπιταλισμού. Όλα αυτά τα χρόνια χαμογελώ ασυναίσθητα όταν διαβάζω κριτικές από διάφορους «σκληρούς θεωρητικούς» –ιδίως του διαδικτύου– γιατί, λέει, θεωρώ ότι η κρίση οφείλεται αποκλειστικά στο νόμισμα και δεν τη βλέπω ως κρίση του καπιταλισμού... Η απάντησή μου είναι: λιγότερα λόγια και περισσότερη σκέψη. Ναι, η κρίση είναι απόρροια του αρρωστημένου καπιταλισμού της εποχής μας. Μόνο που η αρρώστια του θέλει προσεκτική διάγνωση και αντίστοιχα μέτρα.

Το ολοκληρωμένο θεωρητικό και εμπειρικό υπόβαθρο της ανάλυσης της χρηματιστικοποίησης είχα την ευκαιρία να το παρουσιάσω τον Νοέμβριο του 2013 με το καινούργιο μου βιβλίο, *Profiting without Producing*, από τη Verso, η ελληνική έκδοση του οποίου θα κυκλοφορήσει εντός του 2014 από τις εκδόσεις Τόπος. Ο ώριμος καπιταλισμός έχει μεταλλαχθεί και οι χρηματοπιστωτικές σχέσεις έχουν εισχωρήσει βαθιά στη λειτουργία των παραγωγικών επιχειρήσεων, αλλά και των νοικοκυριών. Έχει επίσης αλλάξει άρδην η λειτουργία των τραπεζών και άλλων χρηματοπιστωτικών ιδρυμά-

των. Το αποτέλεσμα είναι ένα σύστημα που συνεχώς δημιουργεί «φούσκες», ενώ έχει θεμελιώσει και νέους τρόπους εξαγωγής κέρδους απευθείας από το εισόδημα και τα χρηματικά αποθέματα των νοικοκυριών. Ο χρηματιστικοποιημένος καπιταλισμός της εποχής μας είναι βαθιά άρρωστος και οδηγεί συνεχώς σε κρίσεις, οι οποίες επιλύονται με την κινητοποίηση των δημόσιων πόρων υπέρ του χρηματοπιστωτικού συστήματος και εις βάρος της κοινωνίας.

Η κρίση της ευρωζώνης είναι μια από τις εκφάνσεις της παγκόσμιας κρίσης του χρηματιστικοποιημένου καπιταλισμού, λόγω ακριβώς των μηχανισμών του κοινού νομίσματος στην Ευρώπη. Οι χώρες της περιφέρειας του ευρώ γνώρισαν ένα είδος υποτελούς χρηματιστικοποίησης που στηρίχτηκε στις διαδικασίες της ΟΝΕ και οι οποίες ευνόησαν το εγχώριο αλλά και το διεθνές τραπεζικό σύστημα στην Ευρώπη. Η επίσημη αντιμετώπιση της κρίσης μέσω λιτότητας και «εσωτερικής υποτίμησης» δεν ήταν παρά η μέθοδος για την προστασία και συνέχιση της ειδικής μορφής της χρηματιστικοποίησης στην Ευρώπη. Η πολιτική που απορρίπτει την ΟΝΕ είναι στην ουσία η πολιτική που στρέφεται κατά της χρηματιστικοποίησης και άρα κατά του καπιταλισμού της εποχής μας.

Ακόμη πιεστικότερο ζήτημα, κατά την άποψή μου, όμως, ήταν να πειστεί η κοινωνία ότι τα Μνημόνια θα έφερναν οικονομική και κοινωνική καταστροφή, καθώς και να σκιαγραφηθεί μια εναλλακτική πολιτική. Δυστυχώς αυτό αποδείχθηκε πολύ δυσκολότερο από το να αναλυθούν τα αίτια της κρίσης. Όταν τελικά η Ιρλανδία και η Πορτογαλία υπέγραψαν δικά τους Μνημόνια το 2010, έγινε φανερό ότι η κρίση ήταν ολόκληρης της ευρωζώνης και όχι μόνο της Ελλάδας. Όταν όμως όλοι τελικά κατάλαβαν τι έφερναν τα Μνημόνια, η καταστροφή είχε ήδη συντελεστεί.

Το Μνημόνιο που υπέγραψε η κυβέρνηση Παπανδρέου, το οποίο και παρουσιάστηκε στον ελληνικό λαό σε κωμική σκηνοθεσία Καστελλόριζου, ήταν ένα από τα χειρότερα κείμενα διαμόρφωσης οικονομικής πολιτικής που έχω την ατυχία να έχω διαβάσει. Πραγματικό μνημείο ασυναρτησίας, προχειρότητας, μη ρεαλιστικών στόχων, παιδαριωδών εκτιμήσεων και ούτω καθεξής. Πάνω απ' όλα, ένα πλαίσιο πολιτικής που εμφανώς θα κατέστρεφε τη χώρα,

χωρίς να δημιουργεί προοπτικές ανάκαμψης. Όλα αυτά ακούγονται σήμερα προφανή και τετριμμένα γιατί ο ελληνικός λαός τα έχει πλέον ζήσει και γιατί το ίδιο το ΔΝΤ ομολόγησε ότι «έκανε λάθη». Σας καλώ όμως να ανατρέξετε στο 2010 και να αναλογιστείτε το μέγεθος της μυωπίας και της ανοησίας που περιέβαλε την υπογραφή του Μνημονίου, που για πολλούς ήταν «ευεργετικό» γιατί θα διόρθωνε τα κακώς κείμενα του ελληνικού Δημοσίου.

Αν το σκεφτεί κανείς έτσι, γίνεται ευκολότερα κατανοητό γιατί τελικά στάθηκε τόσο δύσκολο να αποφευχθεί η καταστροφή. Κυριάρχησαν οι δυνάμεις δειλίας και δουλικότητας προς τους ξένους, αλλά κυρίως φόβου για την κοινωνική ανατροπή που ίσως έφερνε οποιαδήποτε επιλογή εκτός του Μνημονίου. Η λαϊκή αντίδραση το 2010-2011 ήταν εντονότατη, με τεράστιες πορείες και συγκεντρώσεις, απεργίες, μαζικά κινήματα και δεκάδες άλλες δράσεις, αλλά είχε και κάτι τυφλό. Αυτοί που όφειλαν να της δώσουν κατεύθυνση προτείνοντας ριζοσπαστικές και θαρραλέες λύσεις, είτε δεν καταλάβαιναν αυτό που γινόταν, είτε έτρεμαν οι ίδιοι από το φόβο τους.

Δεν μπορούσε φυσικά να υπάρξει απόρριψη των Μνημονίων και διαμόρφωση ριζοσπαστικής εναλλακτικής πρότασης, αν δεν ήταν κανείς προετοιμασμένος να μιλήσει για παύση πληρωμών και διαγραφή του χρέους. Μέχρι σχεδόν το τέλος του 2011 το θέμα της αναδιάρθρωσης του χρέους ήταν ταμπού στον κυρίαρχο Τύπο, που συχνά μας διαβεβαίωνε ότι η Ελλάδα πρέπει να το αποπληρώσει μέχρι ευρώ. Τα εύσημα ανήκουν και πάλι στην εξωκοινοβουλευτική Αριστερά που πρώτη είχε την ικανότητα και το θάρρος να μιλήσει ανοιχτά για διαγραφή χρέους. Το ΚΚΕ την περίοδο εκείνη ειδικευόταν σε ελιγμούς, γυρεύοντας να μας πείσει ότι η «επαναστατική» προσέγγιση απαιτεί να αποφεύγει κανείς τέτοια ζητήματα «διαχείρισης» του καπιταλισμού. Τελικά υιοθέτησε τη φραστικά ριζοσπαστική θέση της «μονομερούς διαγραφής», που είναι φυσικά κενή περιεχομένου. Ο δε ΣΥΡΙΖΑ, αφού αρχικά μας είπε ότι η Ελλάδα δεν έχει πρόβλημα χρέους και κατόπιν διαπίστωσε ότι μάλλον έχει, δεν μπόρεσε ούτε τα επόμενα χρόνια να διαμορφώσει ξεκάθαρη θέση.

Το βαθύτερο πρόβλημα με τη διαμόρφωση εναλλακτικής πολιτικής, όμως, ήταν ότι το πιθανότερο επακόλουθο της παύσης

πληρωμών και της διαγραφής του χρέους θα ήταν η έξοδος της Ελλάδας από την ΟΝΕ και η επιστροφή στη δραχμή. Η έξοδος από την ΟΝΕ θα ήταν ακόμη πιο πιθανή αν η παύση πληρωμών συνοδευόταν από ριζοσπαστική πολιτική άρσης της λιτότητας και αναδιάρθρωσης της οικονομίας προς όφελος των λαϊκών στρωμάτων, με αναδιανομή του εισοδήματος και του πλούτου. Φυσικά, ένα τόσο σοβαρό ενδεχόμενο όπως η αλλαγή του νομίσματος απαιτούσε δραστικά μέτρα για να αντιμετωπιστεί, με άμεση συμμετοχή των λαϊκών στρωμάτων. Δεν θα μπορούσε να γίνει με επιτυχία χωρίς εθνικοποίηση των τραπεζών, ελέγχους στην κίνηση κεφαλαίων, ελέγχους στο διεθνές εμπόριο και άμεσα διοικητικά μέτρα, ώστε να εξασφαλιστεί βασική επάρκεια σε τρόφιμα, φάρμακα και καύσιμα. Με άλλα λόγια, για να αποφευχθεί η καταστροφή που έμελλε να φέρουν τα Μνημόνια, θα ήταν απαραίτητο να γίνουν πολύ δραστικές παρεμβάσεις στην οικονομία, οι οποίες θα μπορούσαν να αλλάξουν την κοινωνική ισορροπία υπέρ του κόσμου της εργασίας.

Πίστωση –και πιστεύω– ότι ήταν εξαιρετικά σημαντικό να ειπωθεί αυτό ανοιχτά, ώστε να έχει εικόνα ο ελληνικός λαός για το τι είχε μπροστά του, αλλά και για να υπάρξει η απαραίτητη λαϊκή συμμετοχή σε ότι επρόκειτο να συμβεί. Ήμουν, λοιπόν, από τους πρώτους που μίλησαν για επιστροφή στη δραχμή. Τότε διαπίστωσα και προσωπικά την πραγματική δυσκολία που υπήρχε για να διαμορφωθεί πειστική εναλλακτική πολιτική: το θέμα του ευρώ γεννούσε τρόπο στις κύριες συνιστώσες του πολιτικού φάσματος.

Τα ανώτατα κοινωνικά στρώματα γρήγορα αντιλήφθηκαν τη διασύνδεση χρέους και ευρώ και έθεσαν την παραμονή στην ΟΝΕ ως τον υπέρτατο εθνικό στόχο. Άρα αποφάσισαν ότι τα Μνημόνια ήταν η μόνη εφικτή πολιτική για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους. Πολύ σύντομα το ΠΑΣΟΚ και η Νέα Δημοκρατία –οι κύριοι πολιτικοί υποστηρικτές των Μνημονίων– διαμόρφωσαν το δίλημμα «Μνημόνια ή δραχμή», παρουσιάζοντας την επιστροφή στη δραχμή ως την απόλυτη καταστροφή. Το δίλημμα χρησιμοποιήθηκε επανειλημμένως για να εκβιαστεί ο ελληνικός λαός και να επιβληθούν τα μνημονιακά μέτρα που τελικά οδήγησαν σε όλεθρο. Ο πέλεκυς φυσικά έπεσε κυρίως πάνω στη μισθωτή εργασία και

τους μικρομεσαίους, ενώ για τα ανώτατα κοινωνικά στρώματα οι επιπτώσεις ήταν περιορισμένες. Το ευρώ λειτούργησε ως μηχανισμός εντονότατης όξυνσης των ταξικών αντιθέσεων στην Ελλάδα και στην υπόλοιπη περιφέρεια.

Στα εργατικά και λαϊκά στρώματα, από την άλλη, υπήρχε τεράστια σύγχυση και φόβος για τις πιθανές επιπτώσεις της επιστροφής στη δραχμή. Δεν ήταν λίγη και η ανησυχία για την πιθανή απώλεια ταυτότητας, που, όπως γίνεται πάντα σε τέτοιες περιπτώσεις, είχε συνδεθεί με το χρήμα. Θα γινόμασταν «λιγότερο Ευρωπαίοι» αν γυρνούσαμε στη δραχμή; Το εκβιαστικό δίλημμα του μνημονιακού στρατοπέδου βρήκε πρόσφορο έδαφος, ιδίως αν αναλογιστεί κανείς την αντίδραση των δύο μεγαλύτερων κομμάτων της Αριστεράς.

Το ΚΚΕ άργησε πολύ να καταλάβει τον ρόλο του ευρώ στην ταξική αντιπαράθεση που γέννησε η κρίση. Αλλά και όταν τον κατάλαβε δεν έδειξε καμία διάθεση, ή ικανότητα, να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το δίλημμα που έθετε το μνημονιακό στρατόπεδο. Αντί να τοποθετηθεί ευθέως και να πείσει τα εργατικά και λαϊκά στρώματα ότι θα μπορούσε να ηγηθεί στο σκληρό αγώνα για να λυθεί η κρίση, φρόντισε να μας πληροφορήσει ότι τα αίτια της ήταν οι κοινωνικές σχέσεις του καπιταλισμού και όχι το δευτερεύον ζήτημα του νομίσματος. Άρα το ορθόν ήταν να αντιμετωπιστεί με ανατροπή της ισχύος των μονοπωλίων, αποδέσμευση από την ΕΕ και λαϊκή εξουσία. Ενώπιον των λαϊκών μαζών που ανησυχούσαν βαθιά ακόμη και για την αλλαγή του νομίσματος, το ΚΚΕ διακήρυξε ότι η κρίση θα μπορούσε να λυθεί μόνο με ολική ανατροπή του καπιταλισμού και εμφάνιση σοσιαλιστικών σχέσεων παραγωγής. Λες και θα ήταν δυνατό να γίνουν όλα αυτά χωρίς να υπάρξουν καθοριστικά πρώτα βήματα, το κυριότερο εκ των οποίων ήταν η έξοδος από την ΟΝΕ, που θα μπορούσε φυσικά να γίνει αμέσως και όχι στο απώτερο μέλλον. Με τέτοιες θέσεις, το πιο ιστορικό κόμμα της ελληνικής Αριστεράς, η μήτρα όλων των υπολοίπων, μετατράπηκε σε ασήμαντο παρατηρητή των εξελίξεων κατά τη διάρκεια της βαθύτερης κρίσης που έχει γνωρίσει ο ελληνικός καπιταλισμός σε καιρό ειρήνης.

Ο ΣΥΡΙΖΑ συνειδητοποίησε γρηγορότερα τη σημασία του ευρώ και άρχισε να σπαράσσεται από έντονες εσωτερικές διαμάχες. Η

δεξιά πλευρά του κόμματος ανατρίχιαζε και μόνο στην ιδέα της εξόδου, δεδομένου ότι η «Ευρώπη» είχε για χρόνια μετατραπεί σε όραμα κοινωνικής προόδου. Το ζήτημα ήταν να παραμείνει η Ελλάδα στην ΟΝΕ, αλλά να υπάρξει και ριζοσπαστική αλλαγή της νομισματικής ένωσης. Εν αντιθέσει, η αριστερή του πλευρά, που αντιλήφθηκε εξίσου γρήγορα τη σημασία του ευρώ, είδε την έξοδο ως δυνατότητα λήψης μέτρων που θα άλλαζαν την κοινωνική ισορροπία στην Ελλάδα. Η ελληνική έξοδος θα μπορούσε να λειτουργήσει και ως καταλύτης για δομική αλλαγή στην Ευρώπη. Η ηγετική ομάδα του ΣΥΡΙΖΑ, τέλος, πήρε θέση προσηκτικής ισορροπίας ανάμεσα στις δύο πλευρές, αλλά με σαφή προτίμηση προς τις επιλογές της δεξιάς. Ο ΣΥΡΙΖΑ επισήμως τάχθηκε υπέρ της κατάργησης των Μνημονίων και της αναδιάρθρωσης του χρέους, άρα και της ριζοσπαστικής αλλαγής της ελληνικής κοινωνίας, αλλά παραμένοντας στην ΟΝΕ. Το πώς ακριβώς θα τετραγωνιζόταν αυτός ο κύκλος ήταν κάτι που η ηγεσία του ΣΥΡΙΖΑ δεν ξεκαθάρισε ποτέ. Αντιθέτως, η εσωτερική συζήτηση έγινε όλο και πιο έντονη στην πορεία της κρίσης.

Χωρίς αποτελεσματική πολιτική αντιπολίτευση, αλλά και με σκλήρυνση του κρατικού αυταρχισμού και απώλεια δημοκρατίας, το μνημονιακό στρατόπεδο κατόρθωσε να επιβάλει τα μέτρα της Τρόικας και η λαϊκή κινητοποίηση του 2010-2011 καταλάγιασε. Η καταστροφή της οικονομίας και της κοινωνίας ολοκληρώθηκε το 2012-2013, με σωρευτική συρρίκνωση του ΑΕΠ περίπου 25% και ανεργία κοντά στο 30%. Η Ελλάδα κατασπατάλησε μαζικά τους παραγωγικούς της πόρους, ιδίως τη νεολαία της, στην προσπάθεια να παραμείνει στην ΟΝΕ. Προς το τέλος του 2013, το δημοσιονομικό έλλειμμα είχε σχεδόν μηδενισθεί, όπως και το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών. Η χώρα είχε πετύχει ένα είδος σταθερότητας πάνω στα ερείπια. Ατένιζε δε το μέλλον με τρόπο γιατί συνειδητοποιούσε ότι δεν υπήρχαν πειστικές προοπτικές ανάπτυξης ότι κι αν διακήρυσσαν οι μονίμως αισιόδοξοι υποστηρικτές των Μνημονίων.

Στις αρχές του 2014, όταν και γράφονται αυτές οι γραμμές, η ελληνική κοινωνία είναι τραυματισμένη, οι κοινωνικοί ιστοί έχουν

διαρραγεί, κυριαρχεί μια βαθιά απαισιοδοξία και αίσθηση αδυναμίας. Όσοι μπορούν –ιδίως οι καλύτερα εκπαιδευμένοι– επιζητούν να μεταναστεύσουν. Ο παραγωγικός ιστός έχει πληγεί βαρύντατα και η βιομηχανική παραγωγή έχει καταρρεύσει. Η Ελλάδα κινδυνεύει να μετατραπεί σε μια ασήμαντη γωνιά της Ευρώπης, φτωχή, άνιση, γερασμένη και περιθωριακή, αλλά φυσικά μέσα στην ΟΝΕ, για όσο τουλάχιστον η νομισματική ένωση θα επιβιώνει.

Η κοινωνική αγανάκτηση δεν κατάφερε τα τέσσερα αυτά χρόνια να βρει τρόπους αυτόνομης οργάνωσης από τα κάτω, ούτε να δημιουργήσει καινούργιες μορφές πολιτικής αντιπαράθεσης που να ανταποκρίνονται στην όξυνση των ταξικών αντιθέσεων. Η αγανάκτηση της κοινωνίας τελικά εκφράστηκε με όρους κομμάτων: απαξίωση του ΠΑΣΟΚ και της Νέας Δημοκρατίας, εκτόξευση του ΣΥΡΙΖΑ και της Χρυσής Αυγής, συρρίκνωση του ΚΚΕ. Τα εργατικά και μικροαστικά στρώματα που χτυπήθηκαν σκληρότερα από την κρίση αποχώρησαν από το κέντρο και ζήτησαν απαντήσεις στα αριστερά, αλλά και στην άκρα δεξιά. Στις συνθήκες αυτές, το 2014 προμνύεται χρονιά κατά την οποία η πολιτική ρευστότητα ίσως οδηγήσει σε αλλαγή κυβέρνησης. Αν ο ΣΥΡΙΖΑ αναλάβει τα κυβερνητικά νηία, οι αντιφάσεις της προσέγγισής του θα φανούν με βιαιότητα και η επιλογή θα είναι σκληρή: είτε η άνευ όρων παράδοση στους δανειστές και στα ανώτατα στρώματα της ελληνικής κοινωνίας, είτε η εφαρμογή ριζοσπαστικής πολιτικής που θα ορθώσει το φάσμα της εξόδου από την ΟΝΕ. Αν δεν υπάρξει προετοιμασία για την επιτυχή αντιμετώπιση αυτού του διλήμματος, ο κίνδυνος της κατάρρευσης θα είναι μεγάλος και οι επιπτώσεις για την κοινωνία και την πολιτική ζωή της Ελλάδας θα είναι δυνάμει τραγικές.

Η αποφασιστική μάχη για την πορεία της Ελλάδας, αλλά και της Ευρώπης, είναι ακόμη μπροστά μας. Είναι απολύτως απαραίτητο να κερδηθεί υπέρ των λαϊκών και εργατικών στρωμάτων και σε αυτό επιδιώκει να συμβάλει και η μικρή αυτή συλλογή.

Ιανουάριος 2014